

SVEND BJØRKE, HENNING F. KLÆR og J. W. GORDON NORRIE: *Krigen 1864.*

Den anden slesvigske krig i politisk og krigshistorisk belysning. København, Strubes Forlag, 1968. 480 s. 54 plancher. 95 kr.

Værket har tre hovedafsnit: Forhistorien, krigen og afslutning, omfattende c. 150, c. 300 og 12 sider. Forhistorien er opdelt i tre kapitler: Hovedtræk af Slesvigs historie indtil 1851, den politiske forhistorie til den 2. slesvigske krig 1864 og den militære forhistorie. Hovedafsnittet, krigen, omfatter fire kapitler: Begivenhederne 1/2–17/3, 18/3–18/4, 19/4–25/6 og 26/6–30/10.

Af de tre forfattere døde både major Norrie og kommandørkaptajn Kiær allerede i efteråret 1966, og oberst Bjørke afgik ved døden få måneder efter, at bogen udkom foråret 1968. Efter titelbladet hæfter forfatterne i fællig for værket, men det er næppe forkert at gå ud fra, at dets første tre kapitler og afslutningen (c. 160 sider) er Bjørkes indsats, at Norrie hæfter for fremstillingen af landkrigsoperationerne (c. 215 sider), og at Kiærs indsats er de sømilitære passager i krigsafsnittene (ialt c. 85 sider).

Krigsbegivenhederne i 1864 er tidligere behandlet udførligt i tre større og to mindre krigshistoriske værker. Det første var det imponerende enmandsarbejde: C. Th. Sørensens »Den anden slesvigske Krig« (1120 s.), der kom allerede i 1883 – trods forsinkelse og censur fra Krigsministeriets side. 1886–87 udkom den preussiske generalstabs »Der deutsch-dänische Krieg im Jahre 1864« (1175 s.). I 1890–91 sendte omsider den danske generalstab sin »Den dansk-tydske Krig 1864« (1342 s.) ud. Samtidig kom N. P. Jensens »Den anden slesvigske Krig« (515 s.), og i 1936–42 udsendte generalstaben Jens Johansens trilogi (4. bind nåede han ikke): »4. Division i Nørrejylland« (1936), »Hæren ved Dannevirke 1864« (1938) – begge i samarbejde med J. Nordentoft – og »Dybbøl 1864« (1942) – ialt omfattende 890 sider; endelig må det sømilitære standardværk: Otto Lützens »Søkrigsbegivenhederne i 1864« (338 s.) fra 1896 nævnes.

På denne baggrund ligger det nær at stille spørgsmålet: Hvad skal vi med endnu et seriøst 1864-værk? I et par dagbladsanmeldelser er det da også forsøgt fastslået, at den seneste 64-bog er overflødig krigshistorie, der altså kunne undværes, og penge være sparet. Undertegnede kan ikke erklære sig enig heri, idet »vi« jo ikke kan dække faghistorikere med en begrænset militærhistorisk interesse. Bogen er aldrig tænkt som et kildeskrift, men er i hele sit anlæg en »folkelig« bog, som f. eks. Politikens »Danmarks Historie«, hvis enkelte bind ej heller har registre, noter og kildehenvisninger – hvilken »mangel« nogle anmeldere af »Krigen 1864« har gjort ophævelser over.

Det er ikke sædvane i en anmeldelse at polemisere mod andre anmeldere, men i dette tilfælde er det påkrævet at trække et par evidente fejl frem. Både Axel Rude (Vejle Amts Folkeblad, 26/8–68) og Jens Engberg (Jyllandsposten, 20/6–68) fremhæver vore soldaters forladere og gammeldags skyts på baggrund af preussernes bagladere og riflede skyts, men dette er jo den traditionelle forenkling af bevæbningssituationen – ja, Engberg hævder endda, at der intet riflet skyts fandtes på dansk side. Sandheden var, at de danske geværer (som anført af Bjørke) var de østrigske overlegne, og at af det danske feltartilleri var fra første færd 54 % riflet – senere endda 70 % – medens det preussiske felt-

artilleri kun havde 33 % riflet skyts! Overlegenheden på fjendens side m. h. t. skyts trådte først frem ved Dybbøl, hvor preusserne bragte et talstærkt *belejringsartilleri*, hvoraf 80 % var riflet, i anvendelse mod *feltbefæstede* stillinger, der ikke var anlagt til at modstå en langvarig og regulær belejring.

Jens Engberg hævder i sin anmeldelse, at bogens udsagn side 137 ned. – »Ringe havde det folkestyrede Danmark stillet sine unge sønner, da det sendte dem ud for at kæmpe en i forvejen ulige kamp« – ikke er rigtig og henviser til sin fejlagtige opfattelse af skytssituationen. Den citerede sætning står imidlertid som afslutning på afsnittet om *befæstningsanlæggenes mangelfulde og planløse udbygning* i mellemkrigstiden. Bjørke kalder den med rette tragikomisk, og undertegnede vil være så venlig mod Jens Engberg at hævde, at han ikke kan have læst dette afsnit.

Tage Kaarsted (Aarhus Stiftstidende, 14/7-68) kan i sin anmeldelse »ikke frigøre sig for en fornemmelse af, at de tre militære krigshistorikere har været ude i et nutidigt ærinde, nemlig at tugte »folkets kårne mænd« i almindelighed og formane dem til ikke at være karrige med bevillinger«. – Dette er en fæl forenkling af den problematik vedr. sammenhæng mellem en regerings udenrigspolitik og dens forsvarspolitik, som Bjørke med rette holder op for læseren. Insinuationen af, at de tre afdøde hædersmænd skulle »være ude i et nutidigt ærinde« savner ethvert grundlag.

Tilbage til spørgsmålet, om der har været nogen grund til at udgive »Krigen 1864«. Det har der simpelthen, fordi de foran nævnte værker er så godt som uopdrivelige i antikvariatene. Men der er også den grund, at det er lykkedes forfatterne på mindre end halvdelen af de gamle værkers sidetal at fremlægge et mere omfattende stof, end det hidtil er sket.

I det indledende kapitel om Slesvigs historie – som visse faghistorikere har så »ondt af« – har Bjørke på 35 sider (ikke 80, som Engberg hævder) givet en koncentreret fremstilling, som såvel militære som andre militærhistorisk interesserede læsere vil sætte pris på; fremstillingen er en klar og overskuelig optakt til det næste kapitel, hvori den politiske udvikling i mellemkrigstiden – ligeledes en klar og nyttig orientering på kun 40 sider for de læsere, den stadigt voksende kreds af militærhistorisk interesserede, hvortil bogen er skrevet.

Også med hensyn til det tredje kapitels indhold skiller »Krigen 1864« sig gunstigt ud fra andre 64-værker. Kapitlet om den militære forhistorie er dermed bogens værdifuldeste – også fordi det er lykkedes Bjørke (og Kiær) her på et halvt hundrede sider at belyse såvel det hærordningsmæssige kaos og den våbenmæssige situation som befæstningspolitikken og dens sølle resultater. Den fortrinlige redegørelse for fæstningsbyggeriet og den sig hertil knyttende vurdering af situationen illustrerer med al tydelighed planløsheden i politikernes anvisning af midler og deres ulyst til at medvirke ved fastlæggelse af nogen egentlig strategi.

I de følgende 5 kapitler fremsættes en i det væsentlige kronologisk redegørelse for den danske hærs opmarch omkring nytår 1864 og krigsbegivenhederne frem til våbenhvilen sidst i juli med et kort indskud om Londonkonferencen. Landkrigsoperationerne behandles sobert og omhyggeligt – måske for visse passagers vedkommende vel detaljeret. Det er værd at bemærke, at 4. Divisions chef, generalløjtnant Hegermann-Lindencrone behandles med mere forståelse, end

Jens Johansen gjorde det i sin bog fra 1936; endvidere, at Norrie placerer det tunge ansvar for de Meza-tragedien og for Dybbøl-slagteriet med fuld vægt, hvor det hører hjemme: Hos Monrad og Lundbye in solidum.

Indpasset i de fire krigs-kapitler, hvor begivenhederne hører hjemme, er krigen til søs behandlet fængslende og forholdsvis detaljeret. Det må imidlertid undre, at Kiærers fremstilling af kampen ved Helgoland her står svagere, end i den artikel han i 1964 skrev til Tidsskrift for Søværnen om emnet; måske skal forklaringen søges i Kiærers tiltagende sygdom og svaghed. – I øvrigt er der vel grund til at undres over det alt i alt særdeles gode resultat, der er kommet ud af de aldrende forfatteres (gennemsnitsalder godt oppe i 70'erne) bestræbelser for at fremskaffe en nutidig 1864-krigshistorie.

I bogens sidste kapitel fremsætter Bjørke nogle afsluttende betragtninger bl. a. vedr. taktik og befæstning, der er værdifulde for den ikke heri velbevandrede læser. Her gives også en god fremstilling af kampvilkårene i Dannevirkestillingen og her som for Dybbølstillingen peges på den relative passivitet fra overkommandøens side, der i øvrigt i nogen grad lader sig forklare. Krigsministerens urimelige fjernelse af de Meza og dilettantiske indgriben i operationerne fremdrages og stemples med fuld ret.

Efter nogle interessante bemærkninger om krigens nationale og politiske aspekter citeres et par passager af det tyske generalstabsværk om den katastrofale befalingsmandsmangel og mandskabets uforsvarlig korte uddannelsestid i den danske hær, om politikernes ulyst til at stille fornødne midler til forsvarsforanstaltninger til rådighed og endelig om den danske soldats kvaliteter.

Bogen er forsynet med et rimelig stort antal tildels nye planer, der næsten alle er af høj typografisk standard, og som i passende omfang tjener til illustration og forståelse af befæstningsanlæggenes indretning, troppe- og skibspositioner og -bevægelser m.v.

Medens der aldrig har ladet sig påvise væsentlige uoverensstemmelser mellem det danske og det tyske generalstabsværk, findes der en række uoverensstemmelser på lavere plan mellem de fire danske hovedværker om krigen, der er omtalt foran. Eksempler herpå er spørgsmålet, om general du Plat nåede at give ordre til Dybbølstillingens højre fløj om tilbagegang 18/4 inden han døde; endvidere fremstillingen af den mytterragtige episode ved 3. brigade om aftenen 15/4. Det havde været ønskeligt om disse og andre mindre afvigelser omsider var blevet sat endelig på plads.

Selvom det foreliggende værk har iøjnefaldende kvaliteter i forhold til ældre militærhistoriske fremstillinger, har det dog stadig et vist gammeldags præg, idet det operative forløb af krigen er altdominerende i bogens hovedafsnit. Der savnes med nutidens militærhistoriske øjne en inddragen af mere sekundære felter i fremstillingen af krigsbegivenhederne end det snævert operative. Der kunne meget vel være indsparet nogen plads, således at bogen kun var blevet meget lidt større, selv om emner som forplejningstjeneste, sanitetstjeneste, feltpræsttjeneste og anden velfærdstjeneste samt forholdet mellem befalingsmænd og menige var blevet nødtørftigt belyst.

»Krigen 1864« er, som det fremgår af Bjørkes forord, ikke udgivet af Hærstaben – hvad flere civile anmeldere hævder – man har ikke evnet at afse de fornødne midler til en sådan indsats. Den nuværende hærstab (forhen generalstab)

har ikke udgivet noget militærhistorisk værk siden Jens Johansens »Fr. VI's Hær« i 1948, hvilket er et ganske talende udtryk for intensiteten af den militærhistoriske interesse på dette høje plan. Og når »Krigen 1864« trods alt godt, der kan siges om den, ikke er blevet »vor tids værk« om krigen i 1864, falder ansvaret tungt tilbage på Hærstaben – og Søværnsstaben – fordi dansk officiel militærhistorisk virksomhed ikke er fulgt med i den udvikling, der siden 2. verdenskrig har præget de andre nordiske landes.

HELGE KLINT

ZDZISŁAW GROT: *Pruska polityka narodowościowa w Północnym Szlezewiku 1864–1920* (Den preussiske nationalitetspolitik i Nordslesvig 1864–1920). Engelske og tyske resumeer. Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, 1967. 403 s. 34 ill. 3 kort. 60 złotych (6 \$).

Det hører til sjældenhederne, at et væsentligt bidrag til Danmarks historie publiceres på polsk, og det er nærliggende at tro, at professor Zdzisław Grot's bog om Sønderjyllands historie under preussisk styre næppe for alvor vil kunne udnyttes af dem, der først og fremmest er interesseret i problemet, danskerne og tyskerne.

Men værket skal ses i en større sammenhæng. Det er det første i en serie undersøgelser fra Katederet for Tysklands historie ved Poznań universitet (hvis leder netop er professor Grot), der vil belyse det særlig for polakkerne aktuelle spørgsmål: Var den preussiske stats (senere det tyske riges) politik overfor det polske mindretal speciel og betinget af specielle hensyn, eller var den typisk og anvendt overfor andre nationale mindretal, der indgik i den preussisk-tyske stat? Var de enkelte tyske samfundsgruppers forhold til polakkerne specielt og fremkaldt af såkaldt nationalhad, eller typisk og stammende fra det tyske folks karakter samt dets økonomiske og erhvervsmæssige særegenheder? Endelig, var polakernes forsvar mod national elimination et specielt historisk fænomen eller træffer man det også hos de andre mindretal i den preussisk-tyske stat? For at besvare spørgsmålet må Katederet undersøge de andre mindretalsspørgsmål, først og fremmest de danske, elsass-lothringiske og sorbiske (i Lausitz), men også de vallonske, litauiske og bøhmiske mindretal omfattes af forskningsprogrammet. I et afslutningskapitel sammenligner Grot de danske og polske mindretals situation, og han finder fælles træk både i den tyske undertrykkelse og i det organisationsarbejde, der efterhånden voksede frem. Trods lighederne understreges en væsentlig forskel mellem danskere og polakker: Danskerne havde ikke talent for konspiration, men var inkarnerede legalister.

I litteraturbenyttelsen mærkes forfatterens uheldige (men undskyldelige) ukendskab til dansk, og han har derfor kun kunnet benytte de til tysk og fransk oversatte danske standardværker; derimod er den tyske litteratur benyttet i stort omfang. Ved referater af de parlamentariske forhandlinger henvises konsekvent og detaljeret til de stenografiske beretninger fra det preussiske Abgeordneten- og Herrenhaus samt fra det nordtyske forbunds og den tyske rigsdag. Endelig er det polske dagblad i Poznań, *Dziennik Poznański*, gennemgået fra 1863 til 1918, hvilket har sat sig interessante spor.

Grot støtter sig i udstrakt grad på hidtil ubenyttet arkivmateriale, dels fra